

Peer Gynt

- et dramatisk
program med
Per Tofte

RIKSTEATRET - UNGE RIKS^o

VELKOMMEN I TEATRET

Peer Gynt - i skolen

Riksteatret har gleden av å presentere vår nasjonale skatt - historien om Peer Gynt - i et format som passer skolen. Vår Peer er denne gangen "oppsøkende", klasserommet eller gym-salen forvandles til teater for en dag. Forestillingen er utviklet av skuespilleren Per Tofte etter årelangt arbeid med "Peer Gynt" blant annet i forbindelse med forestillingene på fri-luftsscenen ved Golåvatnet hver sommer.

Forestillingen består av fem scener fra det opprinnelige manuskript. Fra "Bukkerittet" tas vi med inn i - og ut i - Peers verden. Vi får selvfølgelig med oss Åses død, før vi trekkes til fjer-nere himmelstrøk. Med denne Peer Gynt i lommeformat får vi med oss hele historien selv om vi ikke får møte alle figurene personlig.

Peer Gynt utkom den 14 november 1867 og har siden vært selve standardverket i norsk lit-teratur. Selv om utgangspunktet for Ibsen heller var å karikere enn å portrettere vår nasjo-nale karakter, har vi siden trykket karikaturen til vårt bryst og latt ham symbolisere mye av det vi også er stolte av. Etter utgivelsen har Peer Gynt levd et svært rikt liv til norsk littera-tur å være. I norsk dagligtale har sitater blitt munnhell og ordtak. Peer Gynt er studieobjekt for tusener av litteraturforskere verden rundt og ikke minst er Ibsens tekst et gjentakende "mysterium" som skuespillere i alle land kaster seg over, og forsker i på sin måte. Skolee-lever har verket som pensum og publikum i teatersaler overalt gleder seg igjen og igjen over å bli lokket inn i Peers verden. Per Toftes Peer Gynt-program er både skole og forestilling. Vi ønsker å gi publikum en teateropplevelse, men vet også at det ikke er mulig å få med hele Peers verden inn i skolen - kanskje kan vi skape litt nysgjerrighet?

I alle fall - velkommen i teatret!

Ansvarlig utgiver: Teatersjef Terje Hartviksen -
Redaktør: Knut Skoe
Foto Kai Morten M Solum - Dagningen
Trykk: Enersens Trykkeri as, Oslo

RIKSTEATRET PRESENTERER

Peer Gynt

- et teaterprogram for ungdomsskolen
og videregående skole

med Per Tofte

I rollen som Mor Åse
møter vi en av skolens elever.

Programmet er
utarbeidet av Per Tofte.

PER TOFTE er gudbrandsdøl, akkurat som Peer Gynt var det. Han har vært knyttet til Riksteatret i flere produksjoner siden 1972. Han har bl.a. spilt i "Jeanne d'Arc", "Anne Franks dagbok", "Alle mine sønner" av Arthur Miller og i suksesskomediene "Mirandolinas vertshus" av Goldoni, og "Loppen i øret" av Feudeau. Han ble fast ansatt ved Riksteatret i 1990, og har i de siste årene spilt i de fleste genre - fra komedier som "Loppen i øret", til Ibsens drama "En folkefiende" hvor han tolket rollen som Peter Stockmann.

Sammen med Marit Bolling har han flere ganger gjestet Sovjetunionen med "Tsjekov - Tsjekova", en forestilling om forfatteren

Anton Tsjekov.

Han er også kjent for sin fantastiske tolkning av "Peer Gynt" i spelene i Gudbrandsdalen hver sommer.

Han har ved siden av hatt store oppgaver for norsk film, for fjernsyn og flere andre teatre i Norge.

Per Tofte har, ved siden av sin skuespillerutdanning, embetseksamen i filologi med hovedfag i fransk fra Universitetet i Oslo, og snakker flere språk flytende. Da Riksteatret gjestet Romania for noen år siden med "Østenfor sol og vestenfor måne", et stykke bygget over norske folkeeventyr, var Per Tofte fortelleren i forestillingen, og fremførte teksten på flytende rumensk! - dog uten å forstå stort av språket. Desto bedre forstår han Peer Gynt. Ikke bare er de to sambygdinge, slektskapet går lengre enn det. Også Per er en reisende i eventyr - omenn av en litt annen art enn sin bror Peer.

Peer Gynt i bakrus

Av Bjørg Jønsson

La meg si det med det samme: det er sjelden jeg leser skuespill, også jeg ble ødelagt i så måte av skolen og trøtte norsklærere. En gang vi måtte redegjøre i skriftlig form for Hedda Gabler, begynte jeg stilen min sånn: "Hedda Kabler var sin fars datter". Da fikk jeg besvarelsen tilbake med mange sinte røde streker pluss NB! i marginen, om at SELV FØLGELIG var Herda sin fars datter, det gikk da ikke å nå å skrive sånn!

Nei og amen og søren ta alt som het skuespill, om det var Ibsen aldri så mye.

Men forleden! Da skulle jeg ommøblere noen bokhyller. Antologier der! Biografier der! Skuespill der ... og plutselig sto jeg med en vakker liten trykksak i hånden, en bitte liten bok, skrevet i 1867: Peer Gynt.

Jeg bladde hit og dit, og plutselig hadde jeg det så moro som jeg ikke hadde hatt det på lenge, på grunn av en løssluppen "nyoppdagelse" i noe gammelkjent. Jeg leste en av monologene, og skulle noen etterpå ha bedt meg sette navn på den, ville jeg kalt den "bakrusmonologen". Ibsen hadde

i sin tid hatt mange erfaringer som dranker.

I solnedgang etter mange dagers rangel løper Peer yr og forvillet, står det, mellom Rondene. Han har sannelig vært på noe av en fest.

Den har simpelthen vært gigantisk!

For mange døgn siden begynte han å drikke seg full under bryllupet hos Hegstadbonden, og allerede da ble han så krakilsk at han ikke tålte at Solveig, tenåringspiken, nektet å danse med ham. Hvorpå han ble så krenket at han føk til en annen pike, til selveste bruden!

Henne forførte han, midt under festen så brudgommen begynte å gråte.

Men Ingrid, altså bruden, satte han til fjells med, oppover assiden så alle i bygda så det og skrek av forargelse. Han bærer henne som en gris! skrek han som hun for noen timer siden hadde gitt ekteskapsløftet.

Men om bondepiken Ingrid kunne man iallfall si at hun ikke var noen bohem. Hun elsket og drakk såpass lenge at Peer uten

vanskelighet kunne se at hun var temmelig kjedelig, og han ba henne ryke helvete i vold. Så fort han ble kvitt henne, møtte han tre seterjenter, og dem føk han fjellmellom med i kraftig sexrus. De turte vilt. Det ga ekko i Rondene.

Det er altså ikke det minste merkelig at han var yr og forvillet da han sprelsk og kåt fortsatte med å gyve løs på "den grønnskledte" og la i vei med et eventyr som endte i ranglingens hovedfest og trolleven inne i berget.

Men det var altså før "den grønnskledte" at vi opplever det jeg vil kalle "bakrusmonologen".

Først opplever vi bakrusens overveldende klarsyn. Peer begeistres av fjelllandskapet han ser. Fjell og skyer! Han synes det velter frem slott etter slott til glede for øynene, de er forklarelsens berg. Det er like ved at han har funnet "meningen med livet". Han ser naturen som, sier han, en skinnende port!

Bakrusens stadium nummer to kommer derpå raskt til Peers tåkete hjerne. Han oppdager dessverre at de deilige naturskye-

IBSENS ØYNE

I 1894 satt Ibsen modell for billedhuggeren Stephan Sinding. Han skildret denne opplevelsen slik: "Jeg arbeidet og arbeidet og kunne ikke få det til, jeg kasserte den ene prøvestatue etter den andre. Da jeg skulle til med den sjette, falt det meg inn å be Ibsen ta brillene av. Han la dem fra seg og så på meg. Det ga et sjokk i

meg. Aldri har jeg sett to øyne som disse - Det ene stort, jeg kunne si fryktelig - det iantrykk gjorde det på meg - rummende en sum av mystisisme; det andre betydelig mindre, liksom noe sammenkneppet, kaldt og klart og rolig forskende. Jeg stod noen sekunder stum og så på disse øyne og sa det jeg i øyeblikket tenkte: "De ville ikke være god å ha til fiende". Da blusset

det liksom opp i blikket og hele skikkelsen, og uvilkårlig kom jeg til å tenke på trollet i eventyret, som farer ut av sin hule og roper: "Hvem hugger i min skog?"

ne liksom forsvinner, og med dette svinnende synet begynner han å besverge naturen til å "stå stille". Alt blir blåne etter blåne og prosaiske grantrær som gror opp av klofter. Det begynner å svimle regnbueringer inni ham, og det går så rundt for ham at han et øyeblikk er inne i stadium nummer tre: Han får hørselshalusinasjoner! Han mener å høre kimende klokker! Antagelig er det signaler fra den ferskeste fortid. Er det ruelsen som melder seg? Føler han Solveig kalle? - Det er ikke godt å si. Men "de kimende klokken" kommer også litt senere i stykket til hans indre øre, og det er under Dovregubbsscenen da klokken - etter folketroen i Kristi navn - befrir Peer ut av fjellet, trolldjevleens hjem.

Plutselig merker han en dundrende hodepine! Det verker og hamrer. Rundt halsen hans, føler han, står det en "blendende glohet ring". Hukommelsen begynner å takelegges for alvor. "Jeg kan ikke", sier han, "minnes hvem fanden hengte meg den omkring!" - Han snakker med andre ord om tømmermenn. Noe

som helt logisk fører over til bondeangeren! Med den kommer selvbekreftelsene. Han er en forbannet løgner, roper han, en tredjerangs fyr som fortjener juling og kjeft. Hva er det han nylig har gjort? Jo tullet mor si full av løgner om et bukkeritt på Gjendineggen. Og en ung brud har han bortført, etter at han allerede hadde drukket i et døgn - står det i teksten. Å gud, å gud, hva slags galejenter var det han etterpå turet med? Hele hans liv er for-tapt, han består (sier han) av "løgn og forbannet dikt".

Nå er det s o n i n g e n s stadium som står for tur. Angerens konsekvens. Se på de frie ørnene på himmelen! De utfolder seg vakkert! Og se på de flyvende gjess! Vakkert, vakkert det også - i motsetning til ham selv, fyllesvinet Peer som egentlig kommer fra en stor slekt, den rike Gynt-familien hvis gods og gull er ødet. Å, tenker Peer, jeg "vil vaske meg ren". Han vil ikke gå her lenger i søle og skitt. Hvilket fører ham til neste stadium:

STORMANNSGALSKAPEN:
Jeg vil ride meg skjær til sinns;
Jeg vil frem over salte sjøen og

høyt over Englands prins!

Alle kvinner under hans praktfulle flyvning kan mene og tenke hva de vil for ham! Kommer han dessuten ikke fra den rike Gynt-slekten?

Han nærmer seg delirium tremens. Han ser sin farfars praktfulle gård, alt er nymalt og intet er forfall lenger. Det er fest i huset, og standspersonen er til stede: en prost, en kaptein, det skåles for ham blant alle samfunnets største menn. Og fylliken skriker:

Peer Gynt, av stort est du kommen og til stort skalst du vorde en gang!

Den ravende helten prøver å komme seg på bena. Men det går som med de fleste andre i den slags situasjoner. Ibsen beskriver det slik: Peer springer fremad, men renner nesen mot et bergstykke, faller og blir liggende.

På denne måten kommer vi frem til siste stadium: søvn og snorking, søvn og snorking.

Og jeg? Jeg har vært på rangel midt på blanke formiddagen. Med Peer Gynt!

Likesom jeg selv forbeholder meg full frihet like overfor publikum i valget av behandlingen av mitt stoff, saaledes skal publikum ogsaa ha full frihet til aa legge inn, hva de selv vil, i det jeg skriver. Jeg har ingen rett til aa frata publikum denne frihet.
Henrik Ibsen

At leve er krig med trolde i hjertets og hjernens hvælv.
At digte, det er at holde dommedag over sig selv.
Henrik Ibsen

Sagt om Ibsen:
"Vi vet at lyset fra verdensrommet først når oss kortere eller lengre tid etter at det utgikk fra stjernene. Slik er det ogsaa med lyset fra de store dikterverker. Kilden er den samme, og lyset strømmer bestandig, men det er alltid nytt lys. Og slik er det med Ibsens store dramaer. Femti, eller hundre år etter at de ble skapt, åpner det seg fra deres indre nye

lyskilder, som overraskende bestråler vårt liv, og gir oss hele førsteopplevelsens glede. Og det er sikkert lys underveis til oss fra Ibsens diktning."
Helge Krog,

IBSENSK HUSKELISTE

HENRIK IBSEN 1828- 1906

- 1828** Henrik Johan Ibsen blir født 20. mars i Skien. Faren er kjøpmann Knud Ibsen, og moren er Marichen Altenburg Ibsen.
- 1836** Henrik er 7 år, og faren går konkurs. Huset i Skien blir solgt og familien flytter ut av byen, til Venstøp som de tidligere har brukt som landsted.
- 1844** Henrik drømmer om å bli lege, men familien kan ikke hjelpe ham til studier. Konfirmert og 16 år gammel, blir han apotekerlærling i Grimstad, hvor han blir i 6 år.
- 1846** Henrik Ibsen er 18 år gammel, og får barn med en 10 år eldre tjenestepike. Sønnen holder han hemmelig hele livet. Han prøver å lese til artium om kveldene.
- 1850** Hans første virkelige litterære verk kommer ut: "Catilina", skrevet under pseudonymet Brynjolf Bjarme. Våren 1850 reiser Ibsen til Kristiania og tar artium etter tre måneder ved Heltbergs Studentfabrik. Han stryker i to fag og går ikke opp til fornyet prøve. Høsten 1850 får han oppført stykket "Kjempehøien", drama i en akt, på Christiania Theater.
- 1851** Livnærer seg som skribent og lærer i Christiania. Gir ut det satiriske bladet "Andhrimner" sammen med bl.a. Vinje.
- 1851-57** Ibsen ansettes som forfatter og regissør ved Bergens norske Theater som Ole Bull nettopp hadde startet.
- 1852** Får et stipend for å reise til Danmark og Tyskland for å studere scenekunst.
- 1855** Skriver det historiske dramaet "Fru Inger til Østeraad", hans første betydelige verk.
- 1857** Ibsen flytter til Christiania. Han blir leder for Christiania norske Theater. En vanskelig tid for Ibsen, problemer med økonomi og alkohol, og liten suksess. Skriver de to store diktene "Terje Vigen" og "På Vidderne", men lite annet.

Ibsens dramaer:

Catilina	1850	Fru Inger Til Østeraad	1857
Kjempehøien	1850	Olaf Liljekrans	1857
Norma eller		Hærmændene paa Helgeland	1858
En Politikers Kjærlighed		Kjærlighetens komedie	1862
(Operaparodi)	1851	Kongsemnerne	1863
Sancthansnatten	1852	Brand	1866
Gildet paa Solhoug	1856	Peer Gynt	1867

PÅ IBSENS TID

1848 er blitt kalt det store revolusjonsåret. Borgerkongen Ludvik Filip kom på tronen etter julirevolusjonen og mistet den i februarrevolusjonen i Frankrike. I de tyske statene fikk folket andel i statsstyrelsen

Charles Darwin utgav avhandlingen om Artenes opprinnelse i 1859. Boken

har hatt en enorm betydning for biologisk forståelse, religiøs debatt og politisk tenkning siden

I Krimkrigen som varte mellom 1854 og -56, sluttet England og Frankrike forbund med Tyrkia mot Russland.

Aleksander den II avskaffet livegenskapen i Russland i 1861

Abraham Lincoln ble valgt som republikanernes president i USA i 1860. Den amerikanske borgerkrigen raste fra 1861 til 1865 og frigga slavene og ga dem stemmerett

I 1867 kjøpte USA Alaska av Russland

I Novembertraktaten av 1855 lovte England og Frankrike å hjelpe Norge og Sverige i tilfelle av et russisk angrep.

IBSENSK HUSKELISTE

- 1858 Ibsen gifter seg i juni med Suzannah Daae Thoresen.
- 1859 Sonnen Sigurd Ibsen blir født. Han blir senere politiker og forfatter, og også norsk statsminister i Sverige 1903-05, under unionen.
- 1862 Det Norske Theater går konkurs. Ibsen har svært dårlig råd.
- 1864 Ibsen reiser til Roma på stipendium fra Stortinget - og ved hjelp av en innsamlingsaksjon fra Bjørnson, etter som stipendet ikke var særlig stort. Han blir boende i Roma i 27 år, med unntak av syv år i Dresden og to år i München.
- 1866 Utgir idedramaet "Brand". Stort gjennombrudd, og får suksess, særlig i Tyskland. Blir tildelt Statens kunstnerlønn. Blir etterhvert en relativt velstående mann.
- 1867 Skriver "Peer Gynt".
- 1869 Ibsen besøker Sverige, utvelges til norsk-svensk representant ved innvielsen av Suez-kanalen. Mottar svenske Vasaordenen.
- 1891 Ibsen drar tilbake til Norge for godt. Bor først i Victoria Terrasse i Christiania, senere i Arbiensgate
- 1898 Ibsen er 70 år, og feires over hele Europa
- 1899 Ibsen skriver sitt siste teaterstykke "Når vi døde vågner."
- 1900 Ibsen får det første av en rekke slagtilfeller.
- 1906 Ibsen dør 23. mai og hedres med en nesten kongelig begravelse. Alle "samfunnets støtter" deltar.

De unges Forbund	1869	Rosmersholm	1886
Kejsers og galilæer	1873	Fruen fra havet	1888
Samfundets støtter	1877	Hedda Gabler	1890
Et dukkehjem	1879	Bygmester Solness	1892
Gengangere	1881	Lille Eyolf	1894
En folkefiende	1882	John Gabriel Borkman	1896
Vildanden	1884	Når vi døde vågner	1899

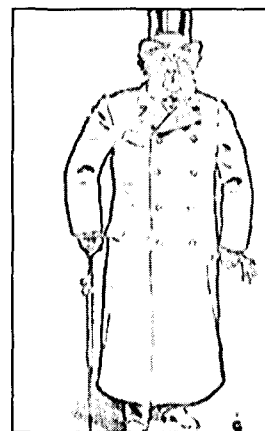
I Norge fikk vi folkeskoleloven i 1860.

Fra 1869 kom Stortinget sammen hvert år, mot tidligere bare hvert tredje år.

Politisk sett er 1860-årene en politisk urolig tid. Statsrådssaken med derpå følgende vetostrid fører frem til Riksrett i 1884. Parlamentarismen innføres i Norge.

Høire og Venstre organisert som politiske partier i 1884. Arbeiderpartiet ble stiftet i 1887.

Alfred Nobel innstiftet Nobelprisen i 1895. Det utdeles årlig fem priser: Fysikk, kjemi, fysiologi, eller medisin, litteratur samt en pris for fremme av freden.

UNGE IBSEN

Henrik Ibsen er gamle dager. Han står i historiebøkene, og får gater og parkeringshus oppkalt etter seg. Henrik Ibsen står i bronse på granittsokkel utenfor Nationaltheatret i Oslo, og vi er stolte av ham hver gang en utlending vet at han er norsk, men han er ikke så spennende for oss i dag; - vi har nok med gjeldskrise, forurensing, korrupsjon, EU-spørsmål og ungdomsproblemer.

Eller - kanskje Henrik Ibsen har noe til felles med oss? Han var selv offer for gjeldskrise. Faren hans, Knud Ibsen, var en rik kjøpmann i Skien, men gikk konkurs da Henrik var 7 år. Familien ble fattig og måtte flytte ut til landstedet utenfor byen, og dette følte som en skam og en ydmykelse. Egentlig ville Henrik studere til lege, men familien hadde ikke råd, og den gangen var ikke Statens Lånekasse oppfunnet. Så da han var 16 år, måtte han ta en dårlig betalt lærlingejobb i Grimstad. Fra han var 16 til han var 22 sto han bak disken i Grimstad Apotek. De tre første årene hadde han det ganske vondt. Apotekeren var fattig, og unge Henrik hadde knapt noe annen lønn enn kost og losji. Henrik hadde ikke andre klær enn konfirmasjonsdressen sin, og

den ble etter hvert så slitt at den så ut som en blankpusset kakkelovn, og bar også preg av at han jobbet med kjemikalier. Henrik hadde ingen venner, og fikk ingen hjelp hjemmefra, og han både frøs og sultet disse første årene i Grimstad.

Brudd med faren

Om Henrik var fattig og ensom, ble det ikke bedre etter at han bare 18 år gammel fikk barn med en av tjenestejentene til apotekeren. Slike ting er ikke lett å oppleve mens man er ung - verken i Grimstad eller andre steder. - ikke i gamle dager og ikke i dag. Vi kan regne med at faren ikke lot være å kommentere sønnens farskap. Han hadde nok av bitterhet å blande inn i sin irritasjon over sønnen. Det var nok en av grunnene til at Henrik Ibsen brøt totalt med faren.

Revolusjoner

Våren 1847, da Henrik hadde vært tre år i Grimstad, skiftet apoteket hus og eier. Det ble kjøpt av en ung mann fra en velstående Grimstad-familie, Lars Nilsen, som gav Henrik friere tøyler og bedre lønn. Etter hvert fikk Henrik også noen venner å diskutere med, og å skrive dikt

sammen med, og han kunne invitere til små nattlige "selskaper" i apotekets vaktstue.

Samtidig begynte han å tenke alvorlig på å få seg en utdanning, og begynte å lese latin. Den unge "særingen" fra Grenland fikk gjennom apoteker Nilsen også etter hvert innpass i Grimstads bedre borgerskap. Samtidig var han stadig på kant med det lille samfunnet, ved å tegne karikaturer og skrive spottevers om byens aktede borgere.

Innpakningspapir

Det var også på denne tiden han fikk trykt ett av sine dikt i avisen, - en smule suksess som gjorde ham lykkelig. Han betrodde sine venner at han skrev på et skuespill om opprøreren Catilina som han hadde lest om i sitt latinpensum. Forleggere og teatersjefer var imidlertid ikke særlig interessert i den unge debutantens verk. Vennen Ole Schulerud, som var overbevist over Henriks geni, hadde arvet litt penger, og brukte litt av disse for å få trykt "Catilina" i 250 eksemplarer. Boken ble utgitt under pseudonymet Brynjolf Bjarme. De fikk solgt bare 40 eksemplarer. Resten ble solgt for spottpris til en kjøpmann

Hvem var Peer - eller Per?

Peer Gynt er sagt å være *NORDMANNEN*. Peer er liksom i oss alle - og vi er alle desto mindre er *Per Gynt* en historisk person - en som faktisk har levd i Gudbrandsdalen. Per Gynt levde på gården *Nordgard Hågå* i Sød-torp. Han drev gården som forfedrene hans hadde gjort i århundrer før ham. Det er riktignok en liten uenighet

blant de innvidde og de som synes slikt er viktig, hvorvidt den egentlige P. Gynt, den som sto modell, er han som levde med mellomnavnet "*Lauritson*" og døde i 1665 eller han med mellomnavnet "*Olson*" som døde vel hundre år etter.

Lensregnskapet for Akershus 1557 - 58 viser at en adelsmann ved navn *John Gynthe* bygslet en gard i

Fron det året, og forskere mener at denne gården var Hågå. Gerhardt Schønning, som reiste gjennom Gudbrandsdalen i 1775 skriver om en "Gaard Hage" der en adelig familie Günter tidligere har bodd. Gynt navnet kan altså være en fornorsking av en av disse utenlandske navnene. Men, det kan også være som bygdehistorikeren Pål Klufoten mener, at navnet kommer

som innpakkingspapir.

Debutanten

I 1850 reiste Henrik fra Grimstad til Christiania for å ta artium på Heltbergs Studentfabrik. Det var tidens eneste voksengymnas, og har fått sin plass i litteraturhistorien fordi en rekke fattige ungdommer var innom på vei til berømmelse: Bjornson, Vinje og Jonas Lie. På Heltbergs Studentfabrikk hadde han bare råd til et tre måneders vårkurs, og resultatet ble deretter: "Slett" i gresk, "Måtelig" i latin, og "Godt" i Norsk! Men han hadde i hvert fall rett til å kalle seg student, noe som åpnet dørene for ham inn til Studentsamfundet, der han deltok ivrig i debattene.

Like etter artium debuterte han som dramatiker. Skuespillet "Kjæmpehoien" ble antatt og oppført på Christiania Theater. Debutanten overvar premieren i teatrets mørkeste krok, helt fra seg av nervøsitet. Stykket ble ingen suksess, men det gav Ibsen selvfølelse, et navn og prestisje. Han ble boende i Christiania, og ble lærer ved Thranitter-bevegelsens søndagsskole. Sammen med Vinje og Botten-Hansen stiftet han det samfunnskritiske bladet "Andhrimmer". Han ble

en dyktig skribent, men høsten 1851 gikk "Andhrimmer" konkurs, og Ibsen var uten fast arbeid.

Støttekonsert

Fiolinisten Ole Bull ville etablere et teater i Bergen, og under en støttekonsert for dette, bidro Ibsen med en prolog som gjorde Ole Bull oppmerksom på ham. Henrik var bare 23 år, men hadde allerede skrevet to skuespill og en rekke dikt. Ole Bull fikk Ibsen med seg til Bergen, der han fikk jobb som fast teaterforfatter, og skulle skrive ett teaterstykke hvert år. Nye venneløse og slitsomme år fulgte. Henrik kunne lite om praktisk teaterarbeid, og våren 1852 dro han til Danmark og Tyskland på studiereise. Han traff flere dyktige og berømte teaterfolk, bl.a. den danske dikteren H.C. Andersen. Lynkurset lærte ham mye om teater, men skuespillene hans gjorde liten lykke, og han var ensom og innelukket og bitter.

Prestens datter

Men Ibsens fjerde teaterstykke, "Gildet på Solhaug" (1856), ble en enorm suksess! Som følge av dette ble han invitert hjem til presten Thoresen. Her traff han også den

19 år gamle Suzannah Thoresen, en av prestens døtre fra første ekteskap. Det var det første virkelige forståelsesfulle og lyttende menneske Ibsen hadde møtt i Bergen. De ble forelsket i hverandre, og forlovet seg samme år.

Men Ibsen hadde mye gjeld å betale fra sine fattigste år, og kunne ikke forsørge noen familie ennå, så da han i 1857 fikk tilbud fra Christiania Norske Theater om å bli kunstnerisk leder, sa han ja takk. Dette betydde at han kunne treffe igjen sine gamle venner i Christiania, og at han fikk dobbelt så høy lønn. Og sommeren 1858 fikk han råd til å gifte seg med sin Suzannah.

Henrik Ibsen kom ikke lett til noen ting. Han kjempet hele livet mot selvforakten og tvilen på sine egne evner. Hadde han levd idag ville han kanskje blitt pønker. Kanskje ville vi funnet ham på Blitz. Og kanskje ville han blitt forfatter idag også. Det kan til og med hende han hadde skrevet omtrent det samme. Det aller meste er nemlig fremdeles aktuelt - og spennende.

av dialektuttrykket a jyne, som betyr a se, se med mysende øyne - kanskje er dette bevisst valgt av Ibsen idet Peer Gynt er en kikker - en betrakter på mange måter.

Ibsen selv hadde dette a si i sakens anledning (i et brev til sin forlegger fra august 1867): "Hvis det kan interessere dem at vide, saa er Peer Gynt en virkelig person, der har

levet i Gudbrandsdalen, rimeligvis i Slutningen af forrige eller i Begyndelsen af dette Aarhundrede. Hans Navn er endnu godt kjent blandt almuen deroppe, men om hans Bedrifter ved man nok ikke synderlig mer, end hvad der findes i Asbjørnsens "Norske Huldreeventyr". Det er saaledes ikke meget jeg har havt at bygge Diktet paa, men desto større Frihed har der da

ogsaa været levnet mig."

Men det er nok ikke slutt på spekulasjonene om hvem Peer egentlig var likevel. Han kan altså være etterkommer etter *adelsmenn med tysk- eller engelskklingende navn*, engang bosatt i Gudbrandsdalen, han kan være en ekte Døl uten annen hverken adelig eller utenlandsk innblanding enn en hvilke som helst fjellkar,

eller han kan være en slags mytefigur som har fått utvikle sine talenter gjennom muntlige løgner i århundrer før Asbjørnsen tok ham inn på skrift i "Norske Huldreeventyr". Kanskje er det endog slik som Jon Leirfall har påstatt i en artikkel - at Peer Gynt er *islandsk*. Nei, det kan vel ikke stemme?

Det store, lille, småborgerlige geniet

Veiene til forståelse av personen Henrik Ibsen er ventelig like dunkle som veiene til de aller fleste menneskers innerste er. Enhver som spør "hvem er egentlig han eller hun" vil aldri kunne få annet enn brøkdelsvar. Ikke desto mindre fristes vi til å spørre hvem var egentlig perso-

“Ved siden av geniet i Henrik Ibsen levede en riktig spidsborger”

nen Henrik Ibsen - og hvor fant han sine personer. En ganske oppsiktsvekkende kilde til belysning av disse spørsmålene dukket opp i år etter nesten ett hundreårs nedstøvet tilværelse; nemlig Ibsens leges egen beretning om sitt forhold til sin pasient. Dr. Edvard Bull var Ibsens betrodde lege fra mars 1903 til dikterens død i mai 1906. Hans notater ble lagt i en konvolutt med påskriften: "Tilhører efter min død fru Ida Bull, skal ikke

offentliggjøres saa lenge Fru Suzannah Ibsen, Staatsminister Sigurd Ibsen og Fru Bergliot Ibsen er i live." Bergliot døde i 1953, men det skulle gå mer enn 40 år før notatene ble offentliggjort i "Nytt Norsk Tidsskrift" i 1994.

Bulls notater er spennede lesning for den som vil bli kjent med Henrik Ibsen. Bull forklarer Ibsen med motsetningspar; han var en tviler og lettroende, radikaler og småborger, sterk individualist og nesegrus beundrer av titler og borgerlig status. Hør bare:

"Ibsen var nemlig i mere udpreget grad end de fleste mennesker sammensat af grundforskjellige elementer; der var to personer i ham, og de levede saa at sige hver sit liv. Den geniale digter, den skarpe iakttager og dybt-gaaende menneskeskildrer med den sammenknebne mund og hvasse øine bag brillerne. De rynkede Bryn er jo vel kjendt af alle. Med den radikaleste uforfærdethet forfulgte han sine tanker og betraktninger dybere og

dybere; ingen baand eller overlæveringer blev i behold under hans optrevling; mennesket blev tilsidst staaende alene. I hans fremtidsverden var stat, ækteskab og familie tilbagelagte standpunkter. Hans livsanskuelse var saa individualistisk som mulig; fri maatte enhver stilles og efter eget valg og under eget ansvar ordne sit forhold til andre individer. De vanskeligheder og sammenstød som den enkeltes svaghet og svigten i forening med samfundsforholdenes hindringer foraarsager, var i det store taget gjenstanden for hans digtning. Paa dette omraadet har hans skabende evne hans indtrængende undersøgelse og hans enestaaende teknik skabt en række af mæsterverker. Udenfor dette omraade var hans aand ikke af betydning, hans interesser og kundskaber overfladiske. Men det var en meget stor egenskab hos ham, at han selv vidste og forstod sin begrænsning og aldrig ønskede eller forsøkte paa at være andet end han var.

Ved siden av geniet i Henrik Ibsen levede en riktig spidsbor-

Edvard Bull (1845 - 1925) var overlege ved Rikshospitalet og underviste i indremedisin. Han var født i Bergen og ble Dr. Med. i 1875. Fra 1887 arbeidet han som privatpraktiserende lege i Oslo. Han forfattet en rekke faglige bøker - om nyresykdommer og behandling av lungesykdommer. Han fikk utløp for sin interesse for litteratur og kunst som aktiv avisskribent i tiden rundt århundreskiftet.

Edvard Bull var far til den kjente litteraturhistoriker og kulturpersonlighet Francis Bull.

Henrik Ibsens sønn Sigurd var jurist av utdanning og ble norsk/svensk diplomat og norsk statsminister. Hans forfatterskap hadde en annen retning enn sin far idet han stort sett forfattet politiske og historiske bøker og avhandlinger. Sigurd Ibsen var en periode redaktør av "Nyt Tids-

skrift" og utgiver av "Ringeren". Han deltok aktivt i unionsforhandlingene og stod utenfor politikken etter 1905. Sigurds kone Bergliot var datter av Bjørnstjerne Bjørnson. Hun var utdannet sangerinne i Paris og reiste endel på turne bl.a. sammen med sin far. Hun og Sigurd fikk blant annet sønnen Tancred, som var blant pionerene i norsk filmproduksjon i 1930-årene.

ger, som opvokset i trange kaar aldrig lærte at bruge sin velstand, efter at han var blevet en rig mand. Han satte - jeg kunde fristes til at sige Parvenuens - pris paa vad der var fint og fornemt, hvad der havde et anset navn og

“Den daglige ensformighed var en nødvendig modvegt til hans samfundsomstyrtende tanker”

en god stilling. Han var stolt av sine mange ordener - og af sin søns; da denne var bleven staatsminister omtalte faderen ham aldrig med anden betegnelse end “Excellensen”, ligesom han alltid kaldte sin kone “Fruen”, endog naar han raabde paa hende. Han var yderst pertentlig med sit ydre: inden han traadte ind, ordnede han sit haar og skjæg med et haandspeil; var der et støvgran paa hans krave eller ærme, havde han ikke ro før det var fjernet.”

Bull forteller videre at Ibsen var ytterst konservativ med sine vaner. Han satt på samme plass ved bordet, han gikk den samme vei til sitt daglige besøk i Grand Cafè, han var en man kunne stille klokken etter. På Cafeen drakk han det samme hver dag (rødvin og vann før han senere gikk over til vann, te, melk eller fruktsaft). Fru Suzannah hadde ifølge Bull en teori om hvorfor dikteren hadde utviklet denne underlige blandingen av radikalisme og konservatisme: “..Den daglige ensformighed var en nødvendig modvegt mod hans samfundsomstyrtende tanker.” Bull selv ser denne dobbeltheten som et tragisk moment i Ibsens liv som han bare greier åkaste av seg i sine verker.

Og verkene? Hvordan ble de til? Bull fikk gjennom samtaler med Ibsen selv og hans hustru “...indblik i denne tilblivelse. Begynnelsen var ikke et sosialt eller psykologisk problem, som Ibsen ønskede at oplyse eller løse og til hvis oppstilling han konstruerte figurer. Nei, det første grundlag

til en ny bog var, at et menneskelig væsen ligesom undfangedes i ham, visstnok ofte i erindring om personen han hadde truffet og kjendte eller som følge av begivenheder, der hadde slaaet ned i ham. Dette væsen gikk han saa og bar paa, følte det vokse i sig, indtil det etterhaanden antog mere og mere tydelig form og fik udprægede træk. Tilsidst fik det ligesom sit eget liv, han saa det for sig som i hallucinationer. Som eksempel kan jeg nævne, at han under beskæftigelsen med “Dukkehemmet” en gang kom ind til sin kone og sagde: “Nora var her; hun var iført en enkel blaa uldkjole. - Under sin udvikling kom saa personen i berørelse med og i forhold til andre, der tog liv i ham, først naar han gjennom lange tider hadde levet sig sammen med sine nyskabninger i tankene fødte han dem til verden paa papiret. Denne form for tilblivelse forklarer seg saa, at Ibsen aldrig i sine værker gav sig af med at løse problemer eller utgive domme; han bare skildrede mennesker.”

LESEFORSLAG:

Daniel Haakonsen:
Henrik Ibsen. Mennesket og kunstneren. Oslo 1981
Halvdan Koht:
Henrik Ibsen- Eit diktarliv.
Hans Heiberg:
”- født til kunstner”.
Et Ibsen-portrett

Einar Østvedt:
Henrik Ibsen.
Barndom og ungdom.
Clara Thue Ebbell:
I ungdomsbyen med Henrik Ibsen
Mentz Schulerud:
Ibsen-bilder
Tor Kjetil Gardåsen: Skagerakkysten
- en kulturhistorie i bilder.

RESIGNASJON

*Er de glimt fra sjelens dunkle,
der igjennem mulmet brøt,
og som lynblink monne funkle
kun til evig glemsel født? -
Var forgjeves all min higen,
var min drøm kun et fantom,
er meg nektet sjelens stigen,
var min dikten kold og tom? -
Tier da I undertoner! -
Kan jeg eder ei forstå, -
La meg iblandt millioner
Leve glemt og glemt forgå!-*

Henrik Ibsen, 19 år.

